

mevzu

sosyal bilimler dergisi | journal of social sciences

e-ISSN 2667-8772

mevzu, Eylül/September 2020, s. 4: 285-291

Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Fethu'z-zerâi' ve tatbikâtühu fi mecâli'l-i'tidâi'l-elektruni.
Muâz b. Abdullatîf en-Nâyif. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1439/ 2018.

Talha Yiğit

İmam-Hatip, Diyanet İşleri Başkanlığı
Instructor, Ministry of National Education
İstanbul/Turkey
etalhayigit@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7586-6800

DOI: [10.5281/zenodo.4026131](https://doi.org/10.5281/zenodo.4026131)

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Kitap Değerlendirmesi / Book Review

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Nisan / April 2020

Kabul Tarihi / Date Accepted: 10 Haziran / June 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atf / Citation: YİĞİT, T. (2020). "Fethu'z-zerâi' ve Tatbikâtühu fi Mecâli'l-i'tidâi'l-elektrûni" Kitabının Deęerlendirilmesi, Lübnan: Dâru İbn-i Hazm 2018. *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (Eylül 2020): 285-291.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

CC BY-NC-ND 4.0

İslam, insanı beş temel prensiple koruma altına alarak onun huzurunun temellerini atmıştır. Usulü fıkıhta, mekâsıd-ı hamse olarak nitelenen bu prensipler bazen doğrudan, bazen de dolaylı emir ve yasaklarla koruma altına alınmıştır. Bu dolaylı koruma zerâa (vesile) başlığında ya ileride kuvvetle muhtemel doğabilecek bir tehlikeyi önleme (sedd-i zerâi'), ya da maslahatın mefsedetinden çok daha fazla olduğu durumların önünü açmak (fethu'-zerâa) olarak kullanılmıştır. Dolaylı koruma temelde bu iki tâlî delilden yola çıkılarak sağlanmaktadır. Fethu'z-zerâi', içtihad sahasının bir ürünüdür. Bu kaideye göre, mefsedet ve maslahat dengesi gözetildikten sonra içinde bulunulan her türlü hal gözetilerek maslahata giden yolun önünün açılmasıdır. Yalnız "fethu'-zerâi'", "sedd-i zerâi" kadar ilgi görmemiştir. Özellikle günümüzde bu isim çerçevesinde bazı çalışmalar olsa da doyurucu veriye sahip olduğu söylenemez. Bunun nedeni zorluğu, bu konudaki çalışmaların yetersizliği, sahasının darlığı ve ilgili bilginin usûl ve makâsıd kitaplarında dağınık şekilde bulunmasıdır. Bu durum, kaidenin yorucu olması nedeniyle pek yanaşılmamasına yol açmıştır. Yalnız değerlendirmesi yapılacak bu kitap, fethu'z-zerâi' prensibinden hareket ederek sanal suçlar özelinde uygulamasını yaparak özenle çalışılmış bir eserdir.

"Fethu'z-Zerâi' ve Siber Saldırı Suçlarda Uygulaması" şeklinde tercüme edilebilecek olan kitabın başlığının arapça orijinal adı, *Fethu'z-Zerâi' ve Tatbikâtühü fi Mecâli'l-İ'tidâi'l-Elektrûnî*'dir. Fıkıh usûlü alanın yazılmış olan bu eser doktora çalışmasının bir ürünüdür. Yazarı Muâz Nâyif, hakkında tek ulaşılabilen bilgi, kendisinin BAE'de Şârîka Üniversitesinde Usûlü Fıkıh alanında doktora yaptığıdır. Bu eser de çalışmasının kisve-i tab'a bürünmüş halidir.

Kitabın genel içeriği fethu'z-zerâi' kuralının sanal suçlar üzerinden uygulamalı olarak anlatılmasıdır. Kitapta yer alan siber örnekler yaygınlık ve yaşanmışlıklar üzerinden işlenilmiştir. Kitap, usulü fıkıh ekseninde, kavâid, mekâsıd, müdellel furu' fıkıh bilgileri içermektedir. Bu başlıklar ışığında siber saldırı konusu harmanlanarak verilmiştir. Başka bir ifadeyle teori ve pratiğin vücut bulmuş olduğu bir eser olarak da ifade edilebilir. Akademik bir dil kullanılan kitapta konu kendi içinde delilleriyle tartışılmış, objektifliğin

korunması adına farklı kanaatler tek tek delilleriyle sıralanmış ardından izahlarla sonunda kendi kanaati ortaya konulmuştur.

Yazar, kaynak kullanımında oldukça zengindir. Sahasındaki ilgili bölümleri mezhep farkı gözetmeden incelemiş ve sunmuştur. Genel olarak müellif, kitabında aşağıdaki sorulara cevap aradığı görülmüştür:

- Fethu'z-zerâi' nedir, kuralları ve sınırları nelerdir?
- Fethu'z-zerâi' hangi durumlarda ve nasıl işletilir?
- Fethu'z-zerâi' kaidesi maslahat kapısını sınırsız ve kuralsız mı zorluyor?
- Siber saldırılar her durum ve zamanda suç kabul edilir mi?
- Fethu'z-zerâi' ve siber suç arasındaki bağ nedir?
- Siber saldırı sahasında fethu'z-zerâi' ile ortaya ne gibi hükümler çıkmaktadır? (s.14)

Muâz Nâyif'e göre bu konunun önemi ve tercih etme sebebi, güncel problemleri çözüme konusunda fethu'z-zerâi' uygulamalarını ele alan yeterli çalışmanın olmamasıdır. Bu durum onu bu çalışmaya sevk eden önemli bir etkenidir. Ayrıca kendisinden önce yapılan çalışmaları değerlendiren yazar, bunların cep telefonu, internet, internet suçları gibi spesifik bazı konularda yapıldığını ifade etmekte ve kendi çalışmasının daha önce işlenmediğini beyan etmektedir. (s. 16-18)

Aynı şekilde Muâz Nâyif'in araştırma hedefleri, Fethu'z-zerâi'nin hucciyeti konusundaki şüpheleri def etmek, Fethu'z-zerâi' ile ilgili usûl ve mekâsîd kaidelerini belirttikten sonra sonuçlarına ulaşmak, siber saldırı sahasında, Fethu'z-zerâi' uygulaması üzerinde etken kuralları oluşturmak ve bu eserle, sahada çalışan araştırmacıların usul ve fıkıh kütüphanelerini zenginleştirmek şeklinde sıralanabilir. (s.15)

Müellif, eserini giriş, üç bölüm ve sonuç olmak üzere kaleme almıştır.

Girişte, müellif kitapla ilgili sunumunu yapmaktadır. Kitabın girişi sayılan bu mukaddimede çalışmayı niçin seçtiğini, konunun önemi, amaçları

ve kitaptaki metodu ve daha önce bu sahada yazılmış eserlerden bahsetmektedir.

Birinci bölümü, altı başlıkta inceleyen yazar, fethu'z-zerâi kavramının lügat ve ıstılah manası, meşruluğu, etrafında oluşan şüpheler, çeşitleri ve kurallarını ele almaktadır.

Bu tarif bölümünde müellif, Kârâfi ve İbn-i Kayyîm'in zerâa tarifini yapıp onlardan da ilhamla sonra kendi tarifini "Zerâa, vesile demektir. Bu doğruya/hayra giden yolun açılması veya yanlış/şerre giden yolun kapanması anlamındadır. Eğer bu zerâa (vesile), hayra götürecektir bir durum söz konusuysa maslahatın önünü açmak için fethu'z-zerâi ile, şerre götürecektir bir yolun önünü kapamak için sedd-i zerâa ile hüküm verilmesidir" şeklinde yapmaktadır. (s. 31) Yazar, zerâa kelimesinin bağlantılı olduğu kelimeler (mukaddime, vesile, hîle) hakkında bilgiler vererek bu kelimelerin fıkhîteki konumundan bahsetmektedir. (s. 33-44) Muâz Nâyif, fethu'z-zerâi ile ilgili 14 farklı tarif nakletmektedir. (s. 48-52) Şahsen aralarında en dikkat çeken ise, Muhammed Süleyman el-Eşkar'ın yaptığı, "Eğer haramı terk etmek daha büyük bir zarara götürüyorsa onu yapmanın mübah olmasıdır" tarifidir.(s.51) Daha sonra kendi tarifini yapmış ve bu tarifi kelime kelime izah etmiştir. Kendisinin fethu'z-zerâi tarifi " Şer'an matlûb olana götüren mübah vesileleri elde etmek"şeklindedir. (s. 55)

Muâz Nâyif, Fethu'z-zerâiin meşruluk konusunu incelediği gibi getirilen eleştirileri şüpheler başlığında konu edinmiştir. Buna göre fethu'z-zerâiin karşılaştığı ilk şüphe Makyavelizm'dir. Bu anlayışın temelinde amaca giden her yolun mübah görülmesi yatmaktadır. Müellif, bu şüpheyi deliller sıralayarak gidermeye çalışmaktadır. (s.84)

Yazarın tespit ettiği başka bir şüphe, fethu'z-zerâi kullanılırken maslahatta aşırı davranılması iddiasıdır. Bu esasla müçtehidin fethu'z-zerâi kuralları belli ve makâsıd-ı şeriayı muhafaza çerçevesinde yapıldığından kural dışına çıkıp hevasına göre hareket edemeyeceğini ifade etmektedir. (s. 89-92) Ele aldığı başka bir de şüphe fethu'z-zerâi ile 'Def-i mefâsid, celb-i menâfiden evlâdir' (Kötülüğü def etmek menfaat sağlamaktan önce gelir.) kaidesiyle çeliştiği iddiasıdır. Bu iddiaların her birine tek tek detaylı cevap vermiştir. s.93-95)

Kitabın bu fethu'z-zerâi çeşitleri ve kuralları bölümünde, fethu'z-zerâi tanıma yöntemlerinden bahsedilmektedir. Bunlar şâri' tarafından açık bir nas, karineler, muteber akıl ve tecrübeler olarak sıralanmaktadır (s. 99-108). Aynı şekilde fethu'z-zerâi çeşitleri ve kuralları detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Bunları şer'an muteber olan, meşru hilelerle (çarelerle) caiz olan, ruhsat ile caiz olan fethu'z-zerâi olarak belirtilmiştir. (s. 114-138)

Müellif aynı bölümde fethu'z-zerâi ile ilgili beş kaideyi zikretmiş ve bunların her biri için özel başlık açarak açıklamıştır. Bu kaideleri açıklarken alt başlık olarak kaidenin icmâlî manası, kaidenin dayanağı, kaidenin uygulaması ve kaidenin fethu'z-zerâi ile alakasını incelemektedir. Müellifin fethu'z-zerâi ile ilgili koyduğu tespit ettiği kaideler şunlardır.¹

1) (Fethu'z-zerâi) genel kural ve kaideden istisnadır.

2) Şer'an dikkate alınan maksat, fiillerin sonuçlarıdır.

3) Vesilelerin ahkâm maksatları vardır.

4) Mekâsıdda caiz görülmeyen şey vesâilde caiz görülebilir.

5) Sedd-i Zerâi'den dolayı caiz görülmeyen şey ağır basan maslahat için mübah görülebilir. (s. 139-207)

Kitabın üçüncü bölümü "internette yapılan saldırının fethuz-zerâi uygulaması" başlığındadır. Bu kısım çalışmanın en özgün sayılabilecek bölümüdür. Bu kısım işlenirken siber suçlar sahasında fethu'z-zerâi ilkesinin uygulamasından bahsedilmektedir. Gerideki tüm bölümler kitabın teorik, bu bölüm ise pratik alanıdır. Müellif, yine bu bölümün içeriğinde siber suçların tanımını yaptıktan sonra kendince beş tane siber başlık belirlemiştir. Bunlar, siber casusluk, internette teşhir etmek, internette erkek ve kadının iletişim kurmasının cevaz boyutu, bilinen programlarla siber saldırı, programları kopyalamadır. (s. 209-217)

Yazar, yukarıda verilen tüm başlıkların günümüzde karşılaşılan senaryolarını vermekte ve fikhî yönünü tartışmaktadır. Örneğin siber casuslukla ilgili, eposta adresini ele geçirme, casusluk programını kullanma,

¹ Bu kurallar kadim âlimlerin eserlerinde yer almaktadır. Yalnız fethu'z-zerâi ile irtibatını yazar mı sağladı, yoksa önceki eserlerden nakil mi yaptı bilemiyorum.

gizli kamera, ses kayıt cihazı gibi güncel konuları fıkıh bağlamında incelemektedir. Konuyu farklı açılardan da ele alarak devlet başkanının emriyle düşmanı, karı koca arasında, ev veya iş yeri sahibinin işçilerini tecessüslerini de incelemektedir. (s. 219-258)

Muâz Nâyif, teşhirin yazıyla, sözle, fotoğrafla ve videoyla nasıl olduğundan bahsetmiştir. Fethu'z-zerâi ile teşhir arasındaki bağlantısını internet üzerinden fısk, bid'at, propaganda yayınları yapan, zulme uğrayanları ve zulüm yapanları ve bunların nasıl cezalandırılması gerektiğini fikhî olarak tartışmaktadır. Ayrıca bu internette teşhir bölümünde telefon veya internet üzerinden televizyon programlarına fetva sormak amacıyla canlı yayınlara katılan kadının kendisini, kocası veya çevresini teşhir etmesi durumunu da ele almaktadır. (s. 259-291)

Yazar, internette erkek ve kadının iletişim kurması konusunda kadının sesinin haram olup olmaması, karşı cinsle karşılıklı sohbetin hükmü, mübah görüşmenin imkânı, evlilik görüşmesi, flört görüşmesi, tedavi amaçlı görüşme gibi fikhî konuları da değerlendirmektedir. (s. 293-319) Ayrıca müellif, bilinen programlarla siber saldırı konusunda virüs gibi zararlı yazılımlar üzerinden saldırılar yapmanın meşru sınırlarının olup olmayacağını da tartışmıştır. (s. 323-339) Programları kopyalama konusunda ise yazar, korsan yazılımları kullanmanın ve ticaretinin yapmanın meşruiyyetini incelemektedir. (s. 341-349)

Müellif, "belli başlı programlarla internet saldırısı" bölümünde, asrımızda yoğun olarak kullanılan facebook, whatsapp, youtube, twitter, chat gibi iletişim araçları hakkında bilgiler vermiş, örneklerini de bunlar üzerinden anlatmıştır. Aynı şekilde siber saldırılarda kullanılan programlarla ilgili tek tek bilgi vermesi müellifin günümüz teknolojilerine hâkim olduğunu göstermektedir. (s. 323-328)

Müellif, aynı bölümde kitapta incelediği tüm bilgileri on yedi maddede özetlemektedir. Buna göre, fethu'z-zerâi'in fukaha ve usulcülere göre tarifi, hâs ve âm ıstılah tarifi, meşruiyyeti, nasıl bilinebileceği, ictihad sahasında yer aldığı, uygulamanın mümkün olduğu, devlet reisinin izniyle düşmandan gizli bilgiler elde etmenin caiz oluşu, siber saldırı konusunda meşru kurallara dikkat edilmesi gerektiğini özet olarak ifade etmektedir.

Kitabı sonlandırırken okuyucuya üç tavsiyede bulunmaktadır. Birincisi, çağın getirdiği yeni konular üzerinde fethu'z-zerâi ilkesini kullanarak bu tür çalışmaların genişletilmesidir. İkincisi, siber suçların sahası zamanın ilerlemesiyle birlikte yenilenmektedir. Müctehidlerin bu gelişmeleri takip ederek bu yeni meselelerde gerekli hükmü vermelidir. Üçüncüsü, sedd-i zerâi ve fethu'z-zerâi kaideleri iki kanat gibidir. Müctehid veya müfti maslahat sahasında uçabilmesi ve yükselebilmesi için bunlara ihtiyacı vardır. Bu nedenle bunların iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu iki kanat da sedd, diğeri fethdir. (s. 351-355)

Türkiye'de usûlü fıkıh alanında bâkir alanlardan bir tanesi de fethu'z-zerâi' ilkesidir. Arap dünyasında bu konuyla ilgili yeni yeni müstakil eserler yazılmaya başlanmışken ülkemizde bu konuyla alakalı çalışılmış özel bir başlık dahi an itibariyle bulunmamaktadır.² Bu konuyla ilgili çok çalışma olmadığından kıyas yaparak eksi ve artılarını tespit etmek güç olsa da bu eserin günümüz açısından sahasında önemli bir katkıda bulunacaktır.

Muâz Nâyif'in kitabından verdiği bilgiler ve kaynaklardan yola çıkarak klasik ve modern eserleri başarılı bir şekilde kullandığı söylenebilir. Kitabın kaynakçasına göz atıldığında fethu'z-zerâi' ile ilgili geniş çaplı bir literatür oluşturduğu görülebilir. Müellifin, fethu'z-zerâi kaidesinin etraflı inceleme sonunda siber suçlara takbikâtıyla vermek istediği mesajlara ulaşmıştır.

Müellif, konuları kendi içinde tartışırken mezhebi taassuptan uzak bir tutum izlemiştir. İlgili görüşleri ve delilleri sunup makâsıd çerçevesinde ele alıp kendi içtihadını ortaya koymuştur. Kitap okuyucu kitlesi olarak, usûlü ve furu' fıkıh, kavâid ve mekâsıd müktesebatı olan kimselere hitap etmektedir.

Son olarak, değerlendirmesi yapılmaya çalışılan bu kitabın özellikle usul ve furu' fıkıh alanında çalışan veya çalışmayı düşünen kimselerin incelemesi gereken bir eserdir. Bu kitabın özgün türkçeye kazandırılması için düzgün ve doğru tercümesi çok yararlı olacaktır.

---

² Bu başlıkla ilgili yaptığım araştırmada sadece TDV Ansiklopedisinin sedd-i zerâi başlığında satır arası ve Osman Şahin "Zerâyi" makalesini bulabildim. Kısa bir tanım ve örneğin dışında bu makalede de geniş bir bilgi bulamadım.